

Prispevek strukturalne historiografije Annales k arheologiji

Velikokrat sem že sedel na simpozijih in poslušal organizatorja, kako je govoril o novih trendovskih načinih za preoblikovanje arheološke teorije in prakse. Zelo pogosto so bile nove ideje ukradene iz drugih disciplin in ko predstavljam pomembnost paradigme *Annales*, sad vodilne francoske skupine zgodovinarjev, zagotovo tudi sam ponavljam ta akademski sindrom. Navsezadnje sta David Clarke na začetku naše britanske različice nove arheologije (1968) in v novejšem času Ian Hodder (1986) zahtevala, da mora arheologija ustvariti svoj, neodvisen svet teorije in prakse.

Rad bi to zahtevo postavil na glavo. Strinjam se, da so naši podatki in njihovo odkrivanje (predvsem gre za zakopano materialno kulturo) v bistvu prepuščeni naši vedi, da se ukvarja z njimi v splošnem soglasju z drugimi vedami, vendar pa imam bistveno nasprotujoče mnenje o interpretiranju preteklih družb iz teh in drugih podatkov (kot je ohranjena arhitektura ali pisani viri). Tu bi lahko uporabil temeljni bojni vzklík znanstvenikov *Annales* - zahtevo po pravem interdisciplinarnem sodelovanju pri raziskavah in analizah preteklih družb. Zunanjemu opazovalcu se bo zdela bizarna intelektualna razmejitev med vedami, ki naj bi proučevale isti pojav - človeško družbo, toda le nekaj arheologov, zgodovinarjev, sociologov, socialnih antropologov, geografov, psihologov skuša redno spremljati literaturo in razvoj idej in pristopov v tem spektru povezanih ved, ki se prepletajo pri študijah o človeški skupnosti.

Morda se bo kdo vprašal, kako sploh imam čas, da berem revije zunaj svoje vede; in kdo pravi, da se pri tem lahko karkoli uporabnega naučim? Odgovor je zelo preprost: če analiziramo razvoj idej v arheologiji od konca 19. stoletja, je dokaj jasno, da nekatere temeljne koncepte in intelektualne pristope, ki označujejo našo vedo že desetletje ali več, lahko zasledimo tudi v drugih vedah; toda navadno so te vede časovno popolnoma neuskklajene z našo. Difuzijska doba za pomemben nov koncept - da pride npr. iz sociologije v arheologijo - lahko traja tako dolgo, da so v času, ko je bil ta koncept predstavljen recimo na TAGU, sociologi že izčrpali njegovo vrednost, ugotovili resne pomanjkljivosti ter mogoče že prešli na nov konceptualni pristop. Tak časovni zamik je očitno tudi v primeru paradigme *Annales*. Prvi koraki v tem pristopu so bili storjeni že ob prelomu

stoletja, toda v polnem razcvetu se je ta paradigma uveljavila in prevladala v francoski historiografiji v poznih štiridesetih letih (cf. Stoianovich, 1976). Navdušenje v angloameriških krogih zgodovinarjev nad pristopom v *Annales* se je pokazalo v zgodnjih sedemdesetih letih, britanski geografi pa so ga priporočali kot rešitev za tako imenovano post-pozitivistično problematiko v poznih sedemdesetih letih. V sodobni arheološki diskusiji mnogi še vedno močno zagovarjajo aplikacijo pozitivistične Nove arheologije v historični arheologiji; potemtakem je postpozitivizem sploh irelevanten.

Torej je težava preprosto v slabem sporazumevanju in v preziru do našega pravega konteksta discipline v družboslovju. Z uvajanjem pristopa *Annales* kot osrednje teoretske pobude v arheologiji ne želim samo pomagati, da dohitimo trende, ki smo jih pred nekaj leti lahko opazili v sorodnih vedah, ko so se spopadale z intelektualnimi problemi, katerih se mi šele začnemo zavedati. Paradigmi *Annales* želim tudi ponuditi močan argument za ožje povezovanje sestrskih ved (arheologije, zgodovine, socialne antropologije, sociologije, geografije, psihologije in drugih), kajti način, kako se *Annales* loteva preteklosti, povezuje vse te vede v eno izpopolnjeno metodologijo za razumevanje predmodernih družb.

"KRIZA" V ARHEOLOŠKI TEORIJ

Več uglednih strokovnjakov je od zgodnjih osemdesetih let naprej ugotavljalo vse večje nezadovoljstvo s stopnjo napredka v našem razumevanju preteklih skupnosti (Trigger, 1984; Barret, 1983; in najbolj zgovorno Ian Hodder, 1986). Ne da bi zavračali zelo vidne dosežke gibanja Nove arheologije v šestdesetih in sedemdesetih letih, so čutili, da je ta konkretna velika pobuda pri prenavljanju vede opravila svoje delo, nato pa začela zelo hitro izgubljati svoj potencial za ustvarjanje novih idej in pristopov. Poleg tega pa se je izredno povečalo število problemov in omejitev za naše znanje, pri čemer je lahko Nova arheologija le zelo malo pomagala.

Skrbno proučevanje več sestrskih disciplin (Bintliff, 1986) je pokazalo prevladujoči trend, v katerem se lahko ugotovi to nezadovoljstvo. Zgodovina in geografija sta obe že prešli to fazo kakih deset let pred Novo arheologijo (kot Nova zgodovina in Nova geografija), za katero je bila prav tako značilna vrednost za kvantifici-

ranje, za tekmovanje z naravoslovnimi znanostmi, za odkrivanje univerzalnih zakonov oziroma funkcij človeških dejavnosti in narave. To gibanje v šestdesetih in prvi polovici sedemdesetih let so označevale generalizirajoče in pozitivistične usmeritve. V tem času so posebno cenili preboj "novih" oblik v vedah, ki so se vse prepogosto krčile na deskriptivne in specializirane pristope, občasno poživljene z domiselnimi, toda slabo dokumentiranimi in nepreverljivimi posegi literarnih sposobnosti, ki so se izdajale za interpretacijo.

Od poznih sedemdesetih let naprej pa je bilo slišati v sestrskih vedah vse glasnejše zahteve po novi generaciji teorij, ki bi se spoprijele z naraščajočo množico raziskovalnih problemov zunaj dometa "novih" oblik. Še posebej lahko omenimo:

- 1) da so tipični modeli in procesi, ki so se pokazali kot inovativni v "novih" znanostih, dobro delovali na ravni družbe in regionalne skupnosti, zelo malo pa so lahko povedali o posamezniku v preteklosti;
- 2) enako velja, da so "nove" vede uspešno analizirale osrednje trende in smeri razvoja, ki so se pojavljali več generacij ali stoletij oziroma dlje časa, izmikale pa so se ukvarjanju s kratkotrajnimi dogodki v preteklosti;
- 3) da so pozitivistični, pronaravoslovni "novi" pristopi predpostavljali, da je zbiranje podatkov in interpretiranje objektivno in "za vse čase", niso pa odsevali osebnih, časovno pogojenih, subjektivnih potreb posameznih raziskovalcev.

Ta sklop kritik je oblikoval prepoznavno intelektualno gibanje v naših sestrskih vedah, ki je s časovnim zamikom seglo v arheologijo v zadnjih letih pod nazivom "postpozitivizem" oziroma "postprocesualizem" (Hodder, 1986).

Posebna relevantnost tega kratkega preseka razvoja v družboslovnih znanostih temelji na naraščajočem spoznanju v več vedah, da paradigma *Annales* lahko ponudi metodologijo, ki bi se spoprijela s pravkar opisanimi kritikami, kajti ta metodologija je bolj komplementarna kot pa nasprotna osrednjim konceptom in metodam "novih" pristopov (cf. eg. Hobsbawm, 1980)¹.

Zanesljivo lahko rečemo, da so bili tradicionalni, deskriptivni in narativni pristopi, ki so označevali arheologijo, zgodovino in geografijo pred programom prenove v

šestdesetih letih, sicer omejeni v svojih teoretskih oporah in so drug drugemu dali le malo pri širšem razumevanju človeške vrste, kljub temu pa so ponudili pogled stvarnega sveta, ki je bil domač in kompatibilen z našimi izkušnjami o njem, v nasprotju z "novimi" oblikami ved, ki so odkrile popolnoma nov svet procesualne dinamike, ki mu nekako ni uspelo znova ustvariti svet, kot bi ga izkusil "udeleženelec/opazovalec". Paradigma *Annales* zasleduje v svojih najboljših delih natanko to eksplicitno kombinacijo izkustvenega in od zunaj analiziranega življenja.

PARADIGMA ANNALES - prvi del. (sl. 1)

Predparadigmatsko stanje:

- Annales de Geographie, /1891 - /
(Vidal de la Blache)
- L'Anne Sociologique, /1896/98 - /
(Emile Durkheim)
- Revue de Synthèse Historique, /1900 - /
(Henri Berr ---> Marc Bloch
Lucien Febvre)

Temeljni paradigme:

- Annales d'Histoire Economique
et Sociale, /1929 - /
Marc Bloch, Fevdalna družba, (1939/40)
Lucien Febvre, Problem brezverstva v
16. stoletju, (1942)

Zmagoslavje paradigme:

- Fernand Braudel, Sredozemlje, (1946)
- Emmanuel Le Roy Ladurie,
Kmetje Languedoca, (1966);
Montaillou, (1975);
Karneval, (1979);

Slika 1

Stoianovich je v svoji knjigi (1976) o razvoju šole *Annales* uporabil Kuhnov model paradigme in potrdil, da je bila osrednja osebnost v tem gibanju Fernand Braudel. Predparadigmatsko stanje je označil z rušilno dejavnostjo mlajše generacije, ki je bila nezadovoljna s tradicionalno francosko historiografijo, geografijo in družboslovjem. Zavračali so nemško tradicijo učenja iz 19. stoletja s poudarkom na Velikem človeku in razvoju narodnega značaja ter z determiniranjem vpliva fizičnega okolja na človeka. Mejnike novih perspektiv na prelomu stoletja

lahko najdemo v *Annales de Geographie* pri Vidalu de la Blachu (1891), v *L'Année Sociologique* pri Durkheimu (1896-1898) in v *Revue de Synthèse Historique* pri Henryju Berru (1900). Vsi ti trije znanstveniki so razglašali nove generalizirajoče vede. Z Berrovo revijo sta bila tesno povezana dva zgodovinarja, March Bloch in Lucien Febvre. Njihovo navdušenje za te nove poglede se je usmerilo predvsem v rušenje prevladujoče politične zgodovine na Sorboni in v njeno zamenjavo s socialno in ekonomsko zgodovino ter v odpiranje historiografske prakse novim intelektualnim idejam sorodnih ved. Pravzaprav je Bloch skoval termin "*nouvelle histoire*" (nova zgodovina). To, za kar sta si prizadevala skupaj s Febvrom, se je v desetletju po drugi svetovni vojni v anglo-ameriški historiografiji preoblikovalo v *new history*.

Leta 1929 se je paradigma *Annales* povezovala z Blochovo in Febvrovno revijo *Annales d'Histoire Economique et Sociale*. Ta se je pozneje preimenovala v *Annales, Economies, Civilisations*, ko so kulturne sile postale pomembnejše pri razlagi zgodovine s pristopom *Annales*. Na splošno je bilo poznejše Blochovo delo osredotočeno na socialno in ekonomsko zgodovino, kot je njegovo klasično delo *Fevdalna družba* (1939-1940), Febvre pa je sledil kulturni zgodovini prek preverjanja vloge ideologije in zaznavanja sveta v preteklih družbah - tako imenovanih "mentalités" (cf. njegove študije o Luthru (1928), in *Problem brezverstva v 16. stoletju* (1942)).

Čeprav so se mnoge nove ideje v pristopu *Annales* do zgodovine uveljavile še pred drugo svetovno vojno, pa je ta šola doživela polno zmagoslavje nad tekmeci v Franciji po letu 1956, ki je leto objave najbolj znane knjige *Annales, Sredozemlje v dobi Filipa II.* Fernanda Braudela (zelo izboljšana izdaja je bila prvič dostopna v angleščini leta 1972). Braudel je bil zvezda v vzponu druge generacije zgodovinarjev *Annales*. Od takrat do srede sedemdesetih let je pristop *Annales* prevladoval v francoski historiografiji in vse bolj vplival na angloameriško historiografijo ter sodeloval z njo, še posebno s poznejšo ustanovitvijo gibanja *new history* od šestdesetih let naprej, ki je kazalo mnoge značilne oblike programa *Annales*. Skupina prominentnih znanstvenikov, od katerih so mnogi pripadali tretji generaciji šole *Annales*, je ohranjevala eminentnost paradigme; to sta bila predvsem Jacques le Goff in še posebno Le Roy Ladurie, katerega

zelo natančne študije o življenju v srednjem veku so postale popularne uspešnice (predvsem *Montaillou*, 1975, in *Carnival*, 1979).

Zelo na hitro bi želel predstaviti prvo skupino ključnih idej, povezanih z *Annales*. Videli smo poudarek na generalizaciji, iskanja širšega vpogleda pri razumevanju, za katerega so verjeli, da je dosegljivo s preseganjem opazovanja samo enkratnega in partikularnega. To je bilo globoko povezano z eksplicitno zahtevo po interdisciplinarnem sodelovanju med vsemi vedami, ki se ukvarjajo s človeško družbo - novo Znanostjo o človeku². Prejšnje zanašanje na učene avtoritete in tekstualni kritikizem pisanih virov naj bi nadomestilo iskanje nove obširne baze podatkov, ki bi bila primerna za statistično obravnavo - npr. davčni dokumenti, župnijske knjige. Tradicionalno poudarjanje Velikega človeka in njegovih bitk mora odstopiti prostor populacijski demografiji, analizi razrednih struktur, vzorcem prehrane in zdravja.

Te vidike programa *Annales* poznamo iz svojega gibanja Nove arheologije v zadnjih desetletjih. Znotraj francoske in poznejše mednarodne historiografije so povzročili enako mrzlično iskanje pogledov in svetov, ki jih je treba odkriti in osvojiti. Toda ne smemo pozabiti, da se je z Blochom in Lefebvrom to dogajalo že pred drugo svetovno vojno.

PARADIGMA ANNALES - drugi del (sl. 2)

Oglejmo si enega od ključnih konceptov, ki jih je razvila šola *Annales*, koncept, ki je imel doslej le malenkosten učinek v arheologiji: to je mogočni model časa ali bolj natančno trajanja (*durée*), ki ga je neverjetno natančno raziskal Braudel v svoji knjigi *Sredozemlje* iz leta 1946.

Braudel razume historični čas kot koncept, nad katerim dominirajo vsaj tri skupine procesov, ki oblikujejo opazen razvoj človeških družb. Vse tri delujejo sočasno, toda na različnih valovnih dolžinah. Opazovana realnost, ko odkrijemo, kako sta posamezna doba ali prostor izkusila historične spremembe, je končni rezultat notranje dialektike med temi različnimi časovnimi procesi.

Braudelovo *Sredozemlje* je zelo obsežno delo, eksplicitno organizirano v skladu s to shemo. V prvem delu se

BRAUDELLOV MODEL HISTORIČNEGA ČASA
(*durée* - strukturalna zgodovina)

ZGODOVINA DOGODKOV:

KRATKOROČNO - DOGODKI

narativna zgodovina, politična
zgodovina, dogodki, posamezniki

STRUKTURALNA ZGODOVINA

SREDNJEROČNO - KONJUNKTURE

socialna zgodovina, ekonomska
zgodovina, ekonomija, cikli,
poljedelstvo, demografija,
zgodovina regij, družb, pogledov
na svet, ideologije, (mentalitete)

DOLGOROČNO - STRUKTURE DOL-
GEGA TRAJANJA (*longue durée*)

geozgodovina, možnosti in ovire,
zgodovina civilizacij, ljudstev,
stabilnih tehnologij, pogledov
na svet (mentalitete)

Slika 2

ukvarja s fizično geografijo Sredozemlja in tamkajšnjimi ovirami ter možnostmi za človekov razvoj. Če navedem Febvra: "Najprej prouči stalne sile, ki delujejo na človekovo voljo in jo brez njene vednosti vodijo po določenih poteh. Tako imamo celotno analizo, ki je poprej niso delali, o tem, kaj mislimo, ko skoraj brezbržno izgovarjamo besedo Sredozemlje; vidi jo kot vodilno silo, ki usmerja, ovira, upočasnjuje ali preverja, po drugi strani pa povečuje ali pospešuje medsebojno delovanje človeških sil." (Febvre 1949 (1973, str. 37).

Take sile delujejo na najdaljši valovni dolžini časa, tako da je sprememba v njih skoraj nezaznavna - zato jih Braudel obravnava kot dinamiko dolgega trajanja (*Longue durée*). Dolgotrajne sile lahko vključujejo prevladujoče in počasi spreminjajoče tehnologije oziroma kulturne oblike, kot so ideologija ali pogledi na svet (*mentalités*).

V drugem delu *Sredozemlja* se ukvarja s silami - tako imenovanimi konjunkturami (*conjuncturés*), ki oblikujejo človekovo življenje in ki delujejo po več generacij oziroma stoletij; to je proces srednje dolgega trajanja ozi-

roma *moyenne durée* (če uporabimo Hexterjev analogni izraz (1972, st. 504, št. 31). Običajni primeri so demografija, agrarni in ekonomski cikli, razvoj in propad dužbeno-političnih sistemov: Če znova citiram Febvra: "To so neosebne kolektivne sile, toda v času, v katerem so datirane... so bile edine, ki so delovale v šestnajstem stoletju" (op. cit. st. 237).

Tako dolgoročna kot srednjeročna dinamika sta večinoma nezaznavni za posameznike v preteklosti, saj delujeta kot strukturi (od tod tudi prihaja izraz strukturalna historiografija za ta model), ki lahko oblikujeta zavrhalno ali pospeševalno ogrodje za človeško življenje, tako skupno kot individualno.

Tretji del Sredozemlja je svet dogodkov (*evenements*) - zapisa človekovih dejavnosti in posameznih osebnosti v izkustvu, kot ga doživlja udeleženec/opazovalec v konceptu Rankejevega "wie es eigentlich gewesen war"; z drugimi besedami, svet preteklosti, analiziran na način tradicionalne politične in narativne zgodovine. Znova Febvre: "Tretji del - dogodki; divja, kipeča in zmešana poplava dogodkov, ki jih pogosto vodijo stalne sile, obravnavane v prvem delu, in na katere vplivajo in jih vodijo stabilne sile, našteje v drugem delu. Le na tem mestu stopi v igro naključje, ki krasi najbolj bleščče in nepričakovane variacije v statvah dogodkov" (op. cit. st. 37).

Ta ambiciozni Braudelov program je ponudil izhod za mnoge osrednje probleme, ki jih je pokazala t.i. postpozitivistična kritika v geografiji, zgodovini, arheologiji in v drugih vedah o človeku. In kot teorija o delovanju sveta ter o tem, kako je mogoče uskladiti splošno in posebno, dogodke in tisočletne trende, posameznika in skupnost ali družbo, pomeni Braudelova strukturalna historiografija mejnik s svojim neizčrpnim potencialom.

Vendar pa moramo takoj dodati, da za večino strokovnjakov Braudelovo *Sredozemlje* kljub svoji enciklopedični bleščavi ne izpelje vseh namenov modela. Največjo kritiko zasluži prav razmerje med posebnim in splošnim oziroma kratkotrajnim in dolgotrajnim, kar naj bi bil namen knjige. Tako je Hexter zapisal: "Knjiga ne uresničuje avtorjevega namena v osrednjem pogledu: ne reši historičnega vprašanja, ki ga postavlja - kako obravnavati večno historiografsko težavo pri povezovanju

dolgotrajnih pojavov v zgodovini s pojavi, ki vključujejo zelo hitre spremembe." (1972, st. 533).

Pomembno je, da se je prav Braudelov učenec Le Roy Ladurie, ki je predstavil te poglede leta 1972, oziral na generacijo šole *Annales*, ki jo je oblikoval Braudel s svojim opuščanjem sveta dogodkov in posameznikov: "Sodobna historiografija s svojo nagnjenostjo do kvantificiranja, statistične in strukturalistične obdelave je bila prisiljena to potlačiti, če je hotela preživeti, kar je škoda. V zadnjih nekaj desetletjih je bila narativna zgodovina dogodkov in biografij posameznikov v resnici obsojena na smrt... Muza zgodovine se je obrnila k proučevanju struktur, stalnih vzorcev 'dolgotrajnega, in zbiranju podatkov, ki omogočajo serijske oziroma kvantitativne analize'".

"V Franciji so se te preference, ki so zdaj zelo uveljavljene, prvič pojavile v delih Blocha, Fabvrea in njenih prijateljev, učencev ter naslednikov v historiografski šoli *Annales*. Fernand Braudel je pregnal v Sredozemlju vojne dogodke in diplomacijo v zadnje poglavje; osrčje njegove knjige je v bistvu arheologija nekega morja s plastmi, ki so trajale tisočletja ali vsaj stoletja."...

"Tudi najbolj logično sestavljene strukture (na primer zgodovina podeželja, kjer so te stvari manj komplicirane kot drugje), imajo svoje faze neuravnoteženosti, svoja nihanja in cikle, svoje trenutke preobratov ali restavracije in svoja stoletna nihanja gibanja, ki jih lahko razumemo kot pravo vsebino današnjih historičnih pripovedi" (Hexter, 1972 (1979, st. 111, 113)).

Ladurie ceni pozitivne dosežke strukturalne historiografije, vendar: "take zmage, ki so jih izbojevali zgodovinarji v drugi polovici stoletja, so neponovljive, toda bile bi bolj zadovoljive, če bi bila zgodovina v celoti logična, razumljiva in bi jo bilo mogoče napovedovati od začetka do konca, in če bi bilo mogoče dogodek ali naključje, ki se je v resnici zgodilo, lahko enkrat za vselej izbrisati, prehod od ene strukture k drugi, mutacija, pogosto ostaja v zgodovini, podobno kot v biologiji, najbolj zapleten prostor, kjer ima naključje pomembno vlogo" (op. cit., st. 113, 114).

Druga pomembna kritika Braudelove aplikacije strukturalne historiografije je v tem, da Braudel izbira le temeljne strukture srednjega in dolgega trajanja, kot so

geografske ovire in dražljaji, oziroma neosebne obrate v populacijski zgodovini in ekonomskih ciklih. Svet mentalitet, kolektivne ideologije, pa je slabo raziskan³.

Pravzaprav se je Braudel popolnoma zavedal, da izpušča kratkotrajno in individualno, lahko bi celo rekli, da je to naredil namenoma, kot odgovor na tako filozofijo življenja. "Dogodek" ni v celoti izpuščen v tretjem delu *Sredozemlja*, temveč je razložen v odnosu do konjunktur in dolgotrajnih struktur. Če citiram iz njegove knjige, je samo življenje, "kot so ga občutili, opisali in živeli takratni ljudje, katerih življenja so bila kratka in kratkovidna, kot so tudi naša... Odmevni dogodki so pogosto le trenutni izbruhi, površinske manifestacije večjih gibanj in so razložljive le v besedah le-teh" (Braudel, 1972, st. 21). In očitno bolj filozofsko Braudel pravi: "Pred človekom sem vedno v skušnjavi, da bi ga opazoval zaprtega v njegovi usodi, na katero ima komajda vpliv, v pokrajini, ki kaže pred njim in po njem neskončne perspektive dolgotrajnega (*longue durée*). V zgodovinski razlagi, kot jo sam razumem na svojo odgovornost in prevzajem tveganje nase, na koncu vedno zmaga čas. Množica propadajočih dogodkov, vseh tistih, ki se na koncu niso mogli iztrgati iz svojega toka, zagotovo omejujejo svobodo človeka in vlogo naključja. Po naravi sem strukturalist, ki ga zelo malo privlačijo dogodki in le delno konjunktura" (Braudel 1972, st. 520)⁴.

Hexter (1972, st. 504-510) je povezal tako fatalistično Braudelovo filozofijo z njegovim dolgotrajnim nemškim ujetništvom v drugi svetovni vojni, v katerem je pravzaprav napisal osrednji osnutek za svojo mojstrovino. Obsojen na mirovanje, je usmeril svojo refleksijo k trajnejšim oblikam človekovega bivanja, oblikam, ki presega kratka in pogosto nasilna življenja posameznikov. Ne preseneča, da je bil Braudel zelo malo naklonjen sočasni filozofiji Jeana Paula Sartra, ki je poudarjala dogodek kot bistvo človeškega bitja. Medtem ko je Braudel kopnel v ujetniškem taborišču, je bil Sartre dejaven v vsakodnevnih intenzivni drami francoskega odporniškega gibanja.

PARADIGMA ANNALES - tretji del

Šola *Annales* združuje širok razpon mnenj in razlik v pristopih, vendar je osrednji koncept za večino njenih

raziskav strukturalna historiografija. S problemi, ki sem jih navedel, so se v bistvu veliko bolj učinkovito spoprijemali drugi zelo znani zgodovinarji iz skupine *Annales* v času pred Braudelovim *Sredozemljem* in po njem.

Še preden pa se obrnemo na te avtorje za pomoč, moramo upoštevati, da je nestrinjanje z Braudelovim pogledom na življenje v bistvu ideološka izjava, izraz pogledov na svet, ki dovoljuje dogodkom in posameznikom pri oblikovanju zgodovine več prostora, kot pa ga priznava Braudel. Braudel v skladu s svojo filozofijo povezuje svoje udeležence/opazovalce v 16. stoletju v Sredozemlju z referenco do njihove vloge pri predstavljanju učinka dolgoročnih in srednjeročnih sil; pravzaprav je bila njegova knjiga opisana kot čudovit in slikovit izlet po Sredozemlju v vsej svoji fizični in človeški kompleksnosti.

MENTALITETE (sl. 3)

PARADIGMA ANNALES - poleg Braudela

MENTALITETE

Henri Berr

Marc Bloch

Lucien Febvre - Totalna zgodovina

Fernand Braudel - Komunikacijski model

PROBLEMSKA ZGODOVINA

Fernand Braudel

J. Hexter, E. Morgan

Emmanuel Le Roy Ladurie - Primer dviga

Chouana (1972); Karneval (1979)

Slika 3

Prvi komplementarni pristop k strukturalni historiografiji med skupino *Annales* lahko vidimo v raziskavah o mentalitetah: ideologije, kolektivni sistemi verovanja, pogledi na svet, ki v pogledih drugih *Annales* zgodovinarjev poleg Braudela odsevajo in preoblikujejo človeško življenje. Obojestranski povratni učinki med tem, kar skupina ljudi misli in verjame, in historičnimi procesi na vseh treh časovnih ravneh strukturalne historiografije so ključni koncept, ki nas vodi onstran mehanističnih in determinističnih teženj braudelske historiografije in Nove arheologije⁵.

Berr je že pri ustanovitvi svoje *Synthèse Historique* (1900-) poudaril intelektualno in psihološko zgodovino. Febvre je to razvil v formalni izraz *mentalités* (mentalitete) in pred tem vedno znova pokazal, kako si pretekle družbe nasprotujejo med seboj in kako so drugačne od naše družbe glede mišljenja in vedenja. Ko je sprejel pristop geografa Vidala de la Blacha (posibilizem), je Febvre (cf. njegovo delo iz 1922, *La Terre et l'Évolution Humaine*) opustil nemški geografski determinizem (e. g. Ratzel, glej izjavo de la Blacha: "Ne obstaja nujno, temveč so povsod le verjetnosti" in Febvra: "Vpliv okolja na človeka je le posreden in se kaže skozi socialno strukturo in ideje" (Burke, 1973, st. VII). Marc Bloch je bil, čeprav običajno mislijo, da je prepustil kulturno zgodovino Febvru in se osredotočil na ekonomsko in socialno zgodovino, enako navdušen za raziskave vloge mentalitet v zgodovini in je leta 1922 napisal: "Družbene realnosti so celota. Ni mogoče upati, da lahko razložimo določeno situacijo, če je ne povezujemo z velikimi intelektualnimi, čustvenimi in mističnimi tokovi sočasnih mentalitet... Ta interpretacija možnosti socialne organizacije od znotraj bo načelo mojega proučevanja, kot je tudi načelo mojega dela" (cit. v Burguiere, 1982, st. 430).

Zanimivo je, da sta imela Bloch in Febvre različne poglede o načinu, kako se razvijajo mentalitete (Burguerie, 1982). Blochov pogled je težil k prevladi v šoli *Annales* od sedemdesetih let naprej kot "antropološka zgodovina". Na socialne in ekonomske kontekste mentalitete je gledal kot na primerne razlagalne pogoje za njihov izvor in vlogo v zgodovini kot učinka na človekove koncepte o logiki vsakdanjega življenja (e.g. realnosti zdravja in higiene, prehrane in razrednih podlag za nekatere ideologije). Taki kontekstualni sistemi prepričanj so izraženi v kolektivnih predstavah (mitologijah, simbolih), toda njihovo zgodovino vidimo kot v bistvu nezavedno rast in ohranjanje teh konceptov, kot "nevtralno ravnotežje" posameznikov v njihovem družbenoekonomskem in fizičnem okolju. Novejša popularnost Blochove različice mentalitet veliko dolguje kontinuirani rasti kvantitativne historiografije in osrednjim raziskovalnim projektom o zgodovini človekove prehrane, bolezni, socialni strukturi itn.

Po drugi strani pa je Febvre, čeprav je bil enakega mnenja kot Bloch, da je treba razumeti dobo, t.j. speci-

fično organizacijo družbe, od znotraj, ki se ji je mogoče približati prek njenih miselnih ogródij, dajal več prostora človekovi zavesti: "Naj zgodovinar sam postavi presek, kjer se vsi vplivi med seboj prepletajo in stapljajo: v zavesti človeka, živečega v družbi. Tu bo razumel dejavnosti in reakcije in bo lahko meril učinke materialnih in moralnih sil, ki delujejo v vsaki generaciji" (Febvre, 1928, cit. v Burguerie 1982, st. 430.431).

Tako je bila pozornost usmerjena k formulacijam zavesti, ki izražajo mnenje posameznikov, torej stran od Blochovega iskanja implicitnega smisla kolektivnega vedenja. V bistvu je Febvre kritiziral Blochovo *Fevdalno družbo* zaradi izpuščanja individualnih občutenj in opiranja na kolektivna občutenja.

V resnici je bil za Febvra poglavitni indikator njegovih iskanj mentalitet v zgodovini proučevanje posameznika, kot je pokazal s študijami zgodovinskih osebnosti, na primer Luthra.

Febvrov koncept posameznikovega mesta v družbi je poučen in ga je Burke povzel takole: "Idej ni mogoče razumeti, ne da bi jih povezovali z njihovim socialnim okoljem" (1973, st. IX). Febvre je v članku iz leta 1938 začel diskusijo na temo: "Pravi predmet zgodovine. Na splošno se predpostavlja, da je predmet sestavljen iz dveh konceptov. Pri prvem bi lahko rekli, da je zmedenim gibanjem množic neznanih ljudi usojeno, da opravijo težaško delo zgodovine. V drugem pa postavimo nasproti temu zamegljenemu ozadju vodilno vlogo določenega števila posameznikov, ki so znani kot 'zgodovinske osebe'. Razlog, da je nastala ta nenavadna slika, je v ubiranju najlažje poti pri poskusih 'organiziranja preteklosti', pri osvetlitvi in urejanju stalno spreminjajočih se, zmedenih in trenutnih dejstev, ki očitno niso podvržena nobenim zakonom in se med seboj prepletajo, mešajo in premagujejo povsod, pri vsakem človeku in v vsakem trenutku njegovega življenja, s tem pa v vsakem trenutku v življenjski skupnosti, ki ji ta človek pripada."

Febvre zavrača to dihotomijo in ponuja nasprotno rešitev: "Posameznik je lahko le to, kar mu dovoljujeta njegova doba in socialno okolje... socialno okolje že vnaprej prežema avtorja kateregakoli historičnega dela in ga, širše vzeto, postavlja znotraj ogródja, ki ga vnaprej determinira v tem, kar ustvarja. In ko je svoje delo

dokončal, bo to delo lahko umrlo, če pa bo živelo še naprej, bo podvržena aktivni in ogromni združbi množic in neubranljivi teži okolja."

Iz tega sledi, da mora zgodovinar pri ugotavljanju smisla dejanja v zgodovini "rekonstruirati celoten fizični, intelektualni in moralni univerzum vseh prejšnjih generacij"; pri tem je nastalo drugo geslo *Annales* - Totalna zgodovina (1938 (1973), st. 2, 4, 9).

Vendar zdaj ugotovimo pri Febvru človeški "posibilizem" (in celo eksistencializem) kot tudi posibilizem, ki je skrit v fizičnem okolju. Posamezniki seveda lahko svobodno delujejo in z dobrimi nameni oblikujejo svoje življenje in življenja drugih. Vendar je naključni učinek individualnega mišljenja in delovanja, individualna psihologija čustev omejena s socialnim in kulturnim kontekstom kot tudi s fizičnim kontekstom "avtorjevega historičnega delovanja"⁶. Karkoli so posamezniki rekli ali storili, karkoli se je zgodilo v kratkotrajnih dogodkih, je brez širšega pomena, razen če ne ustvarjajo ali odsevajo pomembnih trendov na ravni skupine oziroma na ravni srednjeročnega in dolgoročnega.

Zdi se, da Braudel v *Sredozemlju* najde podobna razmerja. Po Stoianovichu Braudel "tudi ponuja koncepcijo komunikacije, ki je zelo blizu koncepciji historičnega psihologa Ignaca Meyersona, ki definira človeško dejanje oziroma delo kot obliko, na katero vplivajo časovne, prostorske in socialne omejitve, obliko, vstavljeno v nize dejanj in del, obliko, ki ima pripisan pomen in ki ima razlog, da ponavlja samo sebe in svoj pomen. V bistvu je namen vsakega dejanja, dela ali institucije, da sama komunicira skozi čas in da se ohranja oziroma da razširja svoje prostorske meje. Braudelovo Sredozemlje je med drugim tudi študija o delovanju širšega Sredozemlja v poznem 16. stoletju, razumljenem kot dejavnosti komuniciranja." (1976, st. 66).

Sam menim, da je to prepričljiv model, ki pridobiva z zanemarjanjem implikacije, da so vsa historična dejanja motivirana z željo po zaznamovanju v zgodovini. Velik del daljnosežnega razvoja je bil predvsem nehotna posledica bolj omejenih namenov. Mislim, da nam ta komunikacijski model ponuja možnosti, da lahko postavimo ljudi in dogodke nasproti širšim in dolgotrajnejšim trendom s pomočjo retrospektivne analize posledic posamez-

nih dogodkov oziroma dejanj kot uspešnih ali neuspešnih oblik človeške komunikacije (namenske ali nenaemenske).

Mislím, da je ta model še posebno uporaben za arheologe, pa tudi za prazgodovinarje, ko lahko trdimo, da je začetna točka naše percepcije podatkov navadno tam, kjer je izoliran posameznik, dejanje ali dogodek uspešen pri ustvarjanju širše komunikacije z zapisom materialne kulture.

Komunikacijski model, iz katerega izločimo obvezno posledico izvorne človekove motivacije, nam tudi omogoča, da zanemarimo sporno nalogo povezovanja interpretacije z motivi, zakaj so določeni ljudje naredili določena dejanja (to je tema, s katero sem se ukvarjal na drugem mestu, Bintliff, 1988). Na tem mestu je dovolj, če rečemo, da kljub novjšim poskusom Iana Hoddra, da bi vcepil Colingwoodovo teorijo branja misli v arheologijo (1986), izkušnje zgodovinarjev pa pri tem porajajo resne dvome o veljavnosti tega pristopa tudi za razvitejše kulture, ki poznajo pisavo.

L'HISTOIRE PROBLEME - PROBLEMSKA ZGODOVINA

Drugi osrednji pristop *Annales* pri dopolnjevanju celotnega potenciala strukturalne historiografije je problemska zgodovina. To je bilo sicer implicitno ugotovljeno pri Braudelovem *Sredozemlju*, toda eksplicitno pri drugih zgodovinarjih *Annales*. Prav to je Hexter poudaril v svojem širšem pregledu "Braudelovega sveta" (1972) v diskusiji o neuspešnih Braudelovih poskusih, da bi ustvaril eksplicitne zveze med dogodki in strukturami: "Toda problem ni nerešljiv. Ena rešitev je znotraj dometa Braudelovih študij o dejanskem času. Braudel sledi ta dejanski čas, ko se na primer sprašuje, zakaj je cvetelo razbojništvo v Sredozemlju proti koncu 16. stoletja, ali pa, kaj je vzrok za veliko poplavo krščanskih dezertarjev, ki so ušli v turško vojsko in k barbarskim državam, ali pa, zakaj so Španci popolnoma pregnali Mavre. Eno rešitev problema, ki povezuje dogodke, konjunkturo in strukture, ponuja problemska zgodovina." (1972, st. 535).

Hexter z zgledom še pokaže, kako problemska zgodovina, ki jo implicitno najdemo pri Braudelu in drugih

zgodovinarjih, lahko proizvede zelo učinkovito strukturalno historiografijo tudi na zapostavljeni ravni kratkotrajnih dogodkov. Hexter povzema študijo Edmunda Morgana o propadanju angleške kolonialne naselbine v Jamestownu v Združenih državah Amerike v 17. stoletju (1971). Izhodišče študije je podoba opazovalca/udeleženca - obubožanega človeka v koloniji. Na koncu Hexter zmagoslavno pripomni: "Kaj povezuje dogodke v letu 1611 - konjunkturo, populacijske krivulje, plače in cene v Angliji, cene sladkorja, tobaka in sužnjev v Novem svetu in strukture, uveljavljene predstave o kolonialni naselbini, zakoreninjene angleške vzorce dela in prostega časa in 'vojaški duh' 16. stoletja? Kje so zveze? To je vprašanje, ki ga je definiral na začetku: zakaj prebivalci Jamestowna niso bili pripravljeni težje delati?" (Hexter, op. cit. st. 537).

Zgodovinar tretje generacije šole *Annales* Emmanuel Le Roy Ladurie je tudi namenjal vse več pozornosti reševanju problemov, ki nastajajo pri medsebojnem delovanju različnih meril časa v preteklosti⁷. V značilno naslovljenem članku "Dogodek" in "dolgotrajno" v *socialni zgodovini: primer vzpona Chouana* (1972 (1979)) je tudi izbral način problemske zgodovine za reševanje te naloge, kar pomeni: "Začeti od dane strukture, katere obstoj je dobro preverjen in empirično očitno, urejen izvor pa je še neznan, in nato iskati začetne travmatične dogodke, ki so bili lahko katalizatorji za njen nastanek. Nato bo treba sam dogodek premestiti v prevladujočo strukturo v času, ko se je pojavila. To je v resnici pristop, ki ga je sprejel Paul Blois v svoji knjigi *Kmetje na zahodu* (op. cit., st. 115-116). Blois (1971) išče izvor tradicionalne politične in kulturne konzervativnosti v delih zahodne Francije. Noben sodoben dejavnik ne more razložiti tega pojava, toda travmatičen zgodovinski dogodek - upor v letih 1793-1799 označuje pojav regionalnih teženj, ki dosežejo vrh v močnem golističnem prepričanju v novjših časih. Blois je pokazal, da se je odločilni dogodek pri pojavu razrednega zavedanja med kmeti, katerih agresivni nameni, ki so bili prvotno usmerjeni proti fevdalnemu pristopu, so se kmalu usmerili proti krajevni buržoaziji. V obdobju nekaj let je kratek dogodek ustvaril trajnejšo mentaliteto - kratkotrajen pojav je proizvedel dolgotrajno strukturo (op. cit. st. 123). V ozadju je tudi dejavnik "posibilizma" okolja, ki

je temeljil na razliki med plodno zemljo v zahodnem delu območja in manj rodovitno v vzhodnem delu, kar je prek katalizatorja - regionalnega upora, ustvarjalo med seboj nasprotujoče si težnje med konzervativnimi in radikalnimi političnimi prepričanji. Kot posledica različnih usod teh prepričanj v francoski revoluciji in kmalu po njej je zahod obrnil hrbet novi republiki, vzhod pa je sprejel njene vrednote, ki so bile vrednote mestne buržoazije. "*Chouanski dogodek je deloval kot katalizator, kot most med socialno ekonomskimi strukturami ancien regima in političnokulturnimi strukturami moderne dobe*" (op. cit. st. 129).

Laduriejeve knjige od šestdesetih let naprej (pomemben je tudi podatek, da je Ladurie prevzel urejanje *Annales* leta 1967), so usmerjale v vsakdanje realnosti življenja v srednjem in novem veku. To so bili tako imenovani "debeli opisi" (kjerkoli je bilo mogoče, tudi kvantitativno obravnavani) skupaj s srednjeročnimi in dolgoročnimi strukturalnimi komponentami, kot so ekonomija, demografski in klimatski cikli, kulturni pogledi na svet oziroma mentalitete. Vse večjo pozornost, namenjeno povezovanju dogodkov in posameznikov s širšimi in dolgotrajnejšimi trendi je mogoče opazovati od njegove knjige *Kmetje Languedoca* iz leta 1966 do bleščečega dela *Karneval, Ljudska vstaja v Romansu 1579-1580*, in knjige *Montaillou* (1975).

V uvodu h *Karnevalu* Ladurie pove, da je vedno želel proučevati majhno mestece, toda preusmeril se je z daljših časovnih perspektiv o Romansu in se osredotočil na obdobje dveh tednov v letu 1580, v čas letnega karnevala, za katerega se je zdelo, da do popolnosti osvetljuje dialektiko sil v razvoju mesteca, pa tudi zato, ker se je festivalsko slavlje spreverglo v razredni pokol. "*Ob karnevalu v Romansu pomislim na Veliki kanjon. V svojem ohranjenem preseku kaže karneval socialne in duhovne plasti in strukture, ki so sestavljale "trés ancine regime". Ob zatonu renesanse se je oblikovala celotna geologija z vsemi svojimi barvami in izkrivljenostmi* (str. 370). Karneval je "*odločilen, toda hitro minljiv trenutek*" (st. 367) v časovni poplavi socialnih nasprotij - v bistvu del dolgotrajnejše perspektive več stoletij ljudskih uporov, ki so pozneje dosegli vrh v francoski revoluciji. Leta 1580 se je karneval pojavil ob stiku dveh močnih mentalitet: protestantskega gibanja in pozneje prevladujoče

protireformacije. Karneval je sprostil naraščajočo napatost med razredi v mestecu in na podeželju, napatost, ki se je stopnjevala zaradi korenitih sprememb v družbenih temeljih - v regionalni ekonomiji, povezani z agrarnim kapitalizmom. Tako so si stali nasproti mestno plemstvo in višji srednji razred na eni strani in nižji srednji razred ter kmetje na drugi. Sporno je bilo vprašanje družbene moči. Karneval ne zaznamuje samo poglobitvenih razlik teh strukturalnih nasprotij, temveč karnevalski simbolizem neposredno odseva te ekonomske, politične in ideološke konflikte, njegova satira razprtij je neposredno vodila v pravo razredno vojno. Uspeh ljudskega upora leta 1580 je bil spremenljiv, odvisen je bil od politične in strateške večšine vodij nasprotujočih si strani v mestecu. Takojšnjega izida ni mogoče napovedati, odvisen je od osebnosti in naključja. Torej Ladurie v enem kratkem obdobju rekonstruira zgodovino Romansa in medsebojnega delovanja dogodkov, osebnosti, mentalitet in cikličnih konjunktur.

Na tem mestu bom poudaril zelo pomembno stvar, ki sem jo bolj podrobno obdelal v uvodu k *Extracting Meaning from the Past* (1988). Novejše raziskave v evolucijski zoologiji, kozmologiji in teoretski fiziki zanjajo kakršnokoli možnost za napoved smeri, ki bi jo ubral dinamični naravni sistem, temveč potrjujejo temeljne zahteve po neskončni obnavljajoči se strukturi in stabilnosti. Če je spremembo sprožil naključen oziroma enkratni dogodek, lahko ugotovimo trajnejši učinek, če je ta naključni vložek vsebovan v notranje stabilnih in zunanje prilagodljivih strukturah, ki imajo zelo nenaključne in ponavljajoče se oblike. Tako lahko povemo za nazaj, ne moremo pa napovedati vnaprej, kaj se je zgodilo v preteklosti.

Ta teorija širšega dometa se ni razvila v šoli *Annales*, temveč v drugih vedah, je pa popolnoma komplementarna in podpira tako koncept *Annales* historične vzorčnosti in model *Annales* za interakcije posameznik/dogodek in skupnost/dolgotrajno.

Če povzamem: upam, da mi je uspelo pokazati velik potencial paradigme *Annales* in strukturalne historiografije za širjenje in poglobljanje tistih vidikov pri razumevanju preteklih družb, ki jih je zagovarjalo gibanje Nove arheologije.

Še posebno se zdi, da se ključna naloga na seznamu tako

imenovanega postpozitivizma, problem, ki zadeva mesto posameznika in dogodkov v preteklosti, zadovoljivo rešuje. Drugo postavko, relativnost znanja in subjektivnost učenja, je šola *Annales* takoj sprejela, pravzaprav po njihovem mnenju to ohranja zgodovino pri življenju. Pred veliko leti je Febvre izjavil, da ima vsaka doba nujno zgodovino, ki jo potrebuje: "*Urejanje preteklosti, ki se ujema s potrebami sedanosti, to bi lahko imenovali družbena funkcija zgodovine.*" (1949 (1973), st. 41))

Nisem imel možnosti, da bi pokazal vse načine delovanja teh pogledov in modelov v arheologiji; to je vloga drugih sodelavcev v tem zvezku⁸. Vseeno pa sem nakazal, da celoten obseg pristopov *Annales* lahko uporabimo v historični arheologiji (znova moram dodati, da je ne-realno delitev med zgodovino in arheologijo za družbe, ki poznajo pisavo, glasno napadal že Febvre (1938 (1973, st. 10)), v veliko bolj omejeni situaciji pa se znajdemo v prazgodovinski arheologiji. Čeprav najdemo v zapisu posameznih stratigrafskih plasti in posameznih naselbin ali pa na posameznih posodah trajno oznako kratkotrajnega in človekove osebnosti, je popolnoma nerehalno upati, da se ta drobni palimpsest vseh človekovih dejavnosti sklada s primarnimi "dejanji komuniciranja" v Braudelovem modelu, ki pomembno vplivajo na celotne človeške skupnosti na širšem območju. Vendar smo pri uporabi komunikacijskega modela veliko bolj optimistični. Sam tudi predlagam, da je veliko bolj razumno, da lahko ugotovimo te enkratne in partikularne kvazi naključne vložke na ravni, kjer so uspešno delovali s srednjeročnimi in dolgoročnimi strukturami in ki jih lahko z večjo lahkoto dokumentiramo v prazgodovini. Z uporabo problemske prazgodovine lahko še posebej gledamo na strukturne spremembe kot na locus za zasledovanje ukrivljenih valovanj dogodkov. Materialna kultura nikakor ni nema, kar zadeva poglede na svet in ideologije, kot nas uči Ian Hodder (1982), vendar je to že veliko prej trdil Febvre pri kritiki delitve med zgodovino in arheologijo. Leta 1949 (1973, st. 35) je napisal: "*Koncept prazgodovine je eden od najbolj nesmiselnih konceptov, kar si jih lahko zamislimo.*" Torej je treba strukturno spremembo analizirati ne samo v smislu demografije in okolja, socialnih in političnih transformacij, temveč tudi v srcih in mislih preteklih družb, kjer je strukturna sprememba simbolizirana v spreminjajočih se komponentah materialne kulture.

MOŽNOSTI PARADIGME ANNALES - ŠTUDIJA PRIMERA

Uvodno poglavje bom sklenil z razlago, kako vidim svojo pot do novih pogledov na terenskem projektu, ki sva ga z Anthonyjem Snodgrassem vodila v osrednji Grčiji zadnjih deset let. To je beocijski projekt (cf. Bintliff in Snodgrass, 1985, 1988). Začel bom s problemsko zgodovino in z dogodki. Več antičnih virov iz posameznih let v poznem 3. stoletju pr.n.š. in zgodnjem 2. stoletju pr.n.š., kaže na krizo v Beociji. Neki bogati meščan iz Thespie je posodil veliko vsoto denarja mestu Orchomenosu, toda svojega denarja ni mogel dobiti nazaj. Malo mestece Chorsia je izkazovalo časti nekemu človeku iz Thisbe, ki ni upošteval zakona Zveze, po katerem je bil prepovedan transport hrane med mesti. Ta človek je prinesel žito v Chorsio, ko je vsa pokrajina trpela lakoto. Tudi neki drugi zapis iz Thespie govori o izkazovanju časti nekemu Atencu, ki je imel obvezne vojaške vaje z mladoletnimi mladeniči za obrambo beocijskih mest. Grški in rimski zgodovinarji dopolnjujejo prejšnjo podobo v svojih pripovedih o teh desetletjih. Tako so se po letu 196 pr.n.š. prorimski višji razredi v Beociji pritoževali nad "sedanjo sovražnostjo ljudi do njih in nad splošnim pomanjkanjem spoštovanja med širšimi množicami" kar je bilo v zvezi s pokolom rimskih vojakov.

Pri trditvi, da so ti dogodki v medsebojni zvezi s srednjeročnimi trendi, se lahko opremo že na zgodovinarja Polibija, ki je živel ob koncu tega obdobja. Njegovo poročilo je pomembno za osvetlitev takratnega vedenja pri teh vznemirljivih problemih in znanih vzrokih:

"V Beociji je bilo po miru, ki so ga podpisali Rimljani in Antioh, konec upanja za vse, ki so imeli prevratniške namene, in nastala je korenita sprememba v značaju različnih držav. Sodni postopki so tu mirovali skoraj petindvajset let in zdaj se je v različnih mestih pogosto govorilo, da se morajo vse razprave med državljani končati. Toda razprave so se še naprej goreče nadaljevale, kajti številnejše so bile razprave med revnimi kot tiste med bogatimi" (XXII, 4).

"Nekaterim strategom (generalom) je celo zmanjkalo denarja v javnih skladih za reveže in ljudstvo se je tako naučilo prilizovati in prikupovati ljudem, ki bi jim lahko pomagali ubežati pred zakonitimi posledicami za njihove

zločine in obveznosti" (XX, 6). (Polibij bi se seveda počutil kot doma v Britaniji gospe Thatcher.)

"Stranska posledica vsega tega je bila še ena nesrečna blaznost. Ko so umrli ljudje brez otrok, niso zapustili svoje lastnine najbližjim dedičem, kot je bila prej naveda, temveč so jo zapustili za gostije in pojedine" (XX, 6). Polibij eksplicitno povezuje te kratkotrajne dogodke in sočasne trende, ki jim je mogoče slediti v zadnjih dvesto letih beocijske zgodovine, vendar mu pravi razlogi za to niso jasni:

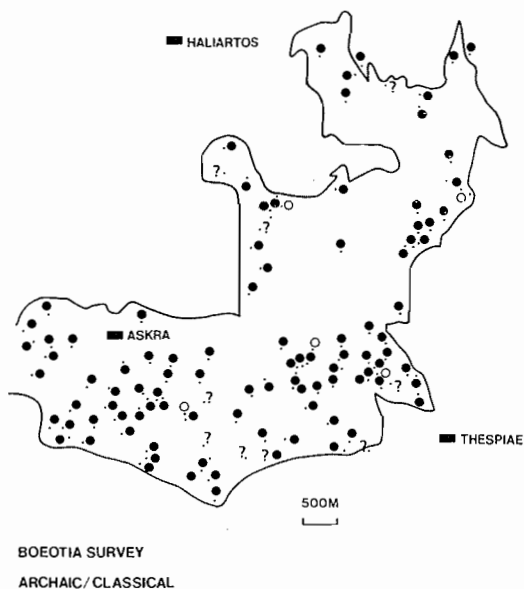
"Veliko let je bila Beocija v bolnem stanju, ki se je zelo razlikovalo od prejšnjega dobrega zdravja in slave te države. Po bitki pri Leuktri (371 pr.n.š.) so Beočani dosegli veliko slavo in moč, toda zaradi nekaterih razlogov v obdobju, ki je sledilo, so stalno zgubljali oboje... in v naslednjih letih niso samo dovolili, da se je propadanje nadaljevalo, temveč so naredili tudi vse, da bi potemnili svojo staro slavo" (XX, 4) Če bi mislili, da je to propadanje le pojav v Beociji, pa Polibij še na drugem mestu piše (XXXVI, 17):

"V našem času je vsa Grčija trpela zaradi pomanjkanja otrok in zato tudi zaradi splošnega zmanjšanja števila ljudi, in kot posledica tega so bila nekatera mesta zapuščena, poljedelstvo pa je nazadovalo, čeprav ni bilo ne stalnih vojn niti bolezni." To je napisano v splošni diskusiji o vzrokih za historične dogodke. Polibij ima Usodo in Naključje tu za nepomembna. *"Vzrok za tako stanje je samoumeven in zdravilo je v naših močeh. Zlo v nas zelo hitro narašča in nas prevzame, še preden se tega zavemo. Vse se dogaja preprosto zato, ker so ljudje zapostavili molitev na račun naraščajočih ambicij, ljubezni do denarja in nemarnosti. Posledica tega je nezanimanje za poroko, če pa so se že poročili, nezanimanje za vzgojo otrok, ki so se jim rodili, ali pa so vzgajali le enega od več otrok, tako da jim ne bi bilo treba prepustiti dobrin in so lahko razsipali svojo dediščino. Kjer sta bila le eden ali dva otroka in je bil eden ubit v vojni, drugi pa je umrl zaradi bolezni, je očitno, da je družinski dom ostal prazen in kot se zgodi z rojem čebel, so po malem cela mesta dokončno izgubila svoje vire in prenehala cveteti."*

Polibij je prepričan, da imajo ti elementi krize neposreden vzrok v moralni degeneraciji Grkov od 4. stoletja

pr.n.š. naprej, toda celo po njegovem mnenju so morali obstajati globlji dejavniki, ki so imeli za posledico razredne konflikte, demografski kolaps, revščino, upad kmetijstva - elemente, ki jih lahko ugotovimo na naših zapisih, ki temeljijo na dogodkih.

Poglejmo zdaj arheološki zapis. Na sl. 4, kjer so predstavljene informacije iz terenskega pregleda, vidimo vrhunec grške klasične podeželske in mestne poselitve v 4. stoletju pr.n.š. v jugozahodni Beociji. V glavnem gre

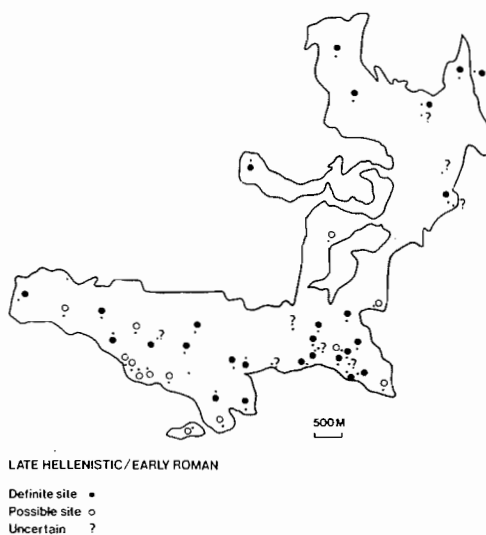

Slika 4

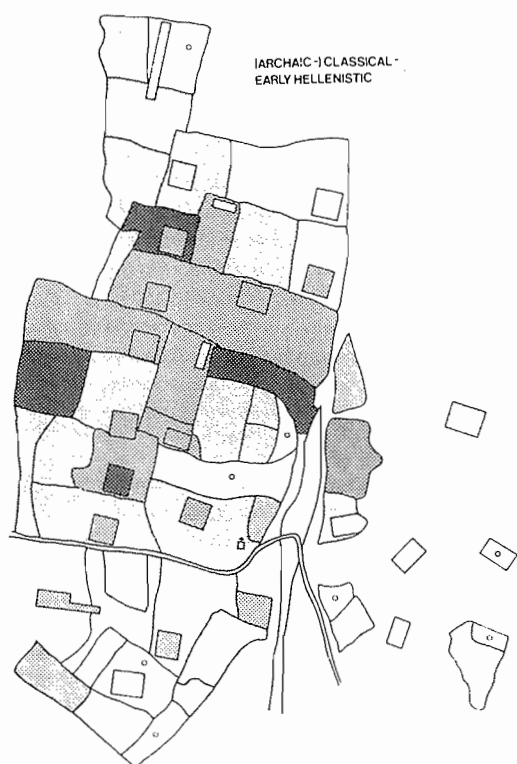
za teritorij mesta Thespieae. Pozorni bodite na malo satelitsko mesto Askra. Askra (sl. 5) je cvetoča skupnost. Od 2. stoletja pr.n.š., torej v času Polibija (sl. 6) je bila pokrajina množično depopularizirana in tako so se mesta skrčila (sl. 7). To je bil klasičen primer srednje-ročnega agrarnega cikla. Pravzaprav je mogoče ugotoviti cikle širjenja in krčenja, ki so v tej pokrajini delovali na valovni dolžini 400-500 let v daljšem časovnem razponu. Dejavniki, ki ni bil omenjen v naših zgodovinskih virih, a je moral imeti pomembno vlogo pri cikličnem kolapsu

grške družbe, nam kažejo zelo razširjeni dokazi iz arheologije okolja o močni erozijski fazi v tem daljšem obdobju (Pope in Van Andel, 1984).

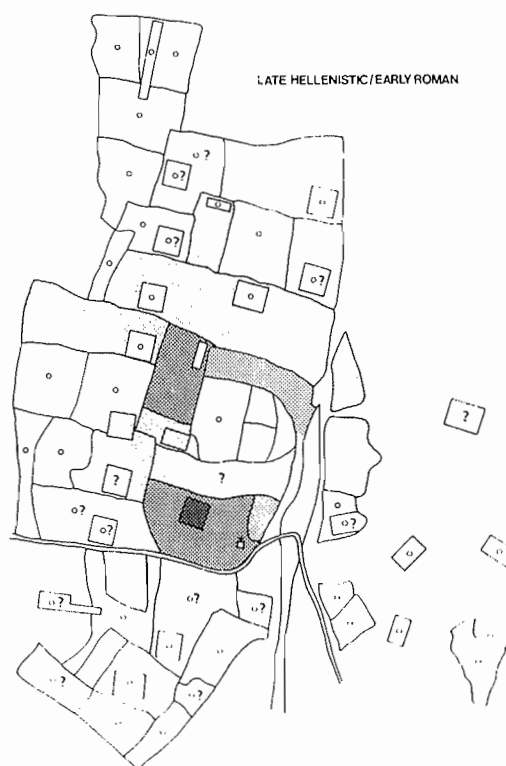
Propadanje, katerega posledice lahko zasledimo v naših zapisih in pri zgodovinarjih od 2. stoletja pr.n.š. naprej, je trajalo kakih 500 let, potem pa lahko opazujemo nov cikel izboljšanja in rasti v poznorimskem obdobju, od približno leta 300 do zgodnjega 7. stoletja, tako v mestih (sl. 8) kot na podeželju (sl. 9). Na sredi tega cikla dviganja je pomembna osebnost cesarja Justinijana. To mogočno osebnost imamo na splošno odgovorno za preživel del vzhodnorimskega cesarstva, za ponovno zavzete izgubljenih provinc v Italiji, severni Afriki in še dlje

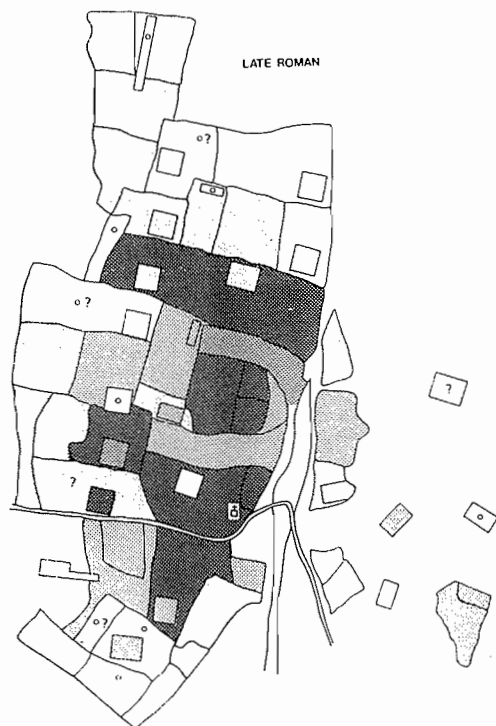
Slika 6

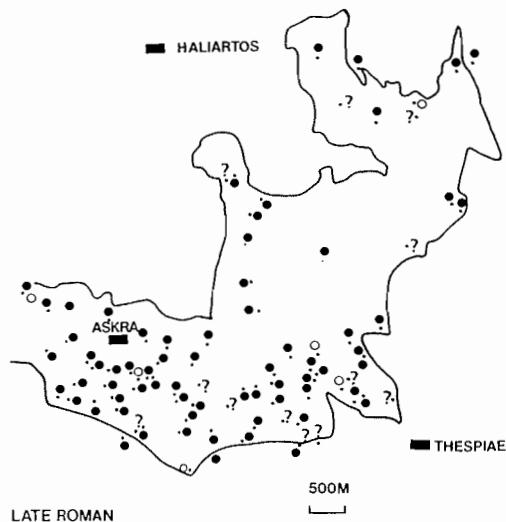
Slika 5

Slika 7

Slika 8

Slika 9

na vzhodu. Pri tem je, kot pišejo nekateri zgodovinarji, bankrotiralo njegovo cesarstvo v človeški sili in drugih virih. Zdaj je treba - vsaj za Beocijo - ta tradicionalni politično-zgodovinski pristop postaviti v trende ciklične rasti na ravni srednjeročnega trajanja, trende, ki so ustvarjali bistvene možnosti za te kratkotrajne in dramatične dogodke.

Opombe:

1. Tudi Ian Hodder je pred kratkim opozoril na potencial Braudelove "strukturalne historiografije" v svojem domiselnem uvodnem poglavju k *Archaeology of the Long Term* (1987). Vendar Hodder razume braudelijski pristop kot novo orožje v orožarni postprocesualne arheologije za uničenje nove arheologije/procesualne arheologije. To je tudi trditev v mojem uvodu k temu zvezku, da širša metodologija *Annales* v proučevanju odkriva plodno komplementarnost "procesualnega" in "postprocesualnega" pristopa v interpretaciji arheološke preteklosti. Med drugimi redkimi referencami v arheološki literaturi do pristopa *Annales* lahko izločimo članek Gledhilla in Roelandsa iz leta 1982, v katerem priporoča strukturalno historiografijo za arheološko uporabo; prodorno študijo *Concepts of Time in Quaternary Prehistory* Geoffa Baileyja (1983) z eksplicitno postavljeno braudelsko teorijo; in dovršeno in izzivalno aplikacijo braudelskih temeljnih meril pri fenomenu kulture zvončastih čaš, ki jo je pred kratkim objavil Jim Lewthwaite (1987).

2. Braudel je retrospektivno napisal o pobudi Blocha in Febvra v predvojnem času tole: "Ne da bi sploh stopil na prste, zgodovinar lahko bežno pogleda na polja in vrtove sosednjih ved. Ali je bilo to tako komplicirano, tako izjemno, da bi se sploh pomislilo kaj se tam dogaja, da bi se zagovarjalo v korist skupnosti znanosti o človeku navkljub zidovom, ki jih medseboj ločujejo." (1976, st. 12). Stoiannovich gibanje *Annales* kot "poskus francoskih znanstvenikov, da bi sprejeli ekonomske, lingvistične, sociološke, geografske, antropološke, psihološke ideje in ideje naravoslovnih znanosti za proučevanje zgodovine in da bi navdihnili historično orientacijo v družboslovju in humanistiki." (1976, st. 19).

3. Tretja pomembna kritika braudelijskega pogleda na svet prihaja prav od Braudela, toda razširili so jo njegovi kritiki, namreč da je stroga delitev na tri časovne valovne dolžine procesov arbitrarna in njihova analiza v "običajnem" času nerešljiva. Toda na koncu svoje dolge obravnave konjunktur v Sredozemlju Braudel priznava, da je "zgodovina znova postala zelo zapletena, osupljivo kompleksna in kdo ve, ali pri poskusih, da bi razumeli vse različne vibracije, valovanja preteklega časa, ki naj bi se idealno nalagalo kot razdelki pri urnem mehanizmu na sekunde, minute in dneve, ne bomo mogoče našli celotne zgradbe, ki nam bo spolzela med prsti" (st. 893). Toda če obravnavamo Sredozemlje kot revolucionarno besedilo, enako kot Clarkovo *Analitično arheologijo* (1968), kot "nemogočega posrednika" pri napovedovanju izpolnjene "totalne zgodovine", potem tri klasične

Braudelove časovne ravni in njegov veliki poskus, da bi jih uporabil na Sredozemlju v 16. stoletju, lahko obravnavamo ne kot zgrešeno končno analizo, temveč bolj kot poenostavljen začetni model določene vrste strukture in določene vrste interpretacije, ki jih je treba še dodelati. Natanko to je pristop, ki ga je uporabil Jim Lewtwaite pri novejši braudelianski analizi fenomena kulture zvončastih čaš (1987).

4. O Filipu Španskem, katerega osebnost prevladuje v celotnem Braudelovem Sredozemlju, njegovo življenje pa natančno obravnava le v končnem delu, je Hexter povzel Braudelovo gledišče takole: "*Filip ni bil vladar strukturalnega časa, long durée, stvaritve tega časa so bile tihe ovire vsemu, kar je naredil. Niti mu ne ustreza čas moyenne durée, čas konjunktur, za kratkotrajni razpon njegovega vladanja različni ritmi ekonomij, družb in civilizacij se nahajajo na obeh koncih njegove osebnosti - preden ja zavladal in po njegovem koncu*" (Hexter 1972, st. 520-521).

5. Neuspešna kritika šole *Annales* J. R. Holsa, namreč da so "sestavni del združenja s sociologijo, kot je Max Weber, ki poudarja pomembnost subjektivnega pomenskega delovanja. To pa stori s preprosto nalogo, da gledajo na procese, ki so, kot sam pravi, onstran besedil in namenov posameznikov" (1980, st. 114) zanemarja poglavito vlogo mentalitet v pristopu *Annales* po Braudelu. V bistvu z eno manjšo izjemo Halls v svojem članku citira le iz Braudelovih del. André Burguière v svojem članku Usoda zgodovine mentalitet v *Annales* (1982) nasprotno trdi, da je "ideja zgodovine mentalitet... bez dvoma edini element v programu *Annales*, ki je najbolj prispeval k temu, da je program postal popularen in mu dal zaščitno znamko kakovosti" (st. 426). Stoianovich je v svoji analizi paradigme *Annales* prav tako komentiral: "Celotno gibanje *Annales* odseva te sočasne želje, ne samo videti zgodovino preteklosti, kot bi jo lahko videl kdo, ki jo je izkusil kot sosledje lokaliziranih dogodkov, temveč jo videti tako in ji tudi dati nov pomen v smislu pluralnosti simultano okrepljenih in nasprotujočih pomenov - v smislu znanja in vpogledov interpretatorja" (1976, st. 65-66).

6. Že leta 1900 je Henri Berr v svojem programu k *Revue de Synthèse Historique* napisal: "Kakorkoli pomembna in legitimna je lahko sociologija, ali obsega vso zgodovino? Mislimo, da ne. .. Sociologija je le študij tega, kar je v zgodovini družbeno, toda ali je vse v zgodovini družbeno?" Zgodovinar bi moral proučevati "posamezne udeležence, prek katerih se lahko razloži tudi najbolj splošne transformacije v družbi". V skladu z Burguièrom (1982, st. 429) to za Berra ne pomeni arbitrarno delovanje posameznikov, temveč intelektualne značilnosti obdobja, utelešene v delih in mislih določenih posameznikov. Za Febvra Burguière podobno poudarja: "Kako lahko nekdo združuje različne preseke fizičnega in mentalnega univerzuma, kajti vsak od njih ima svojo zgodovino, svoj sistem evolucije, če ne prav z analiziranjem usode posameznika? Zaradi tega se Lucien Febvre vedno vrača k potrebi zgodovinarja, da razume razmerja med posameznikom in njegovim okoljem in njegovo dobo" (1982, st. 434). "Sedaj zgodovina mentalitet, kot jo razume Lucien Febvre, s svojo potrebo po lokaliziranju disjunkcij v ravnotežju med mentalnimi predstavami in ob-

čutki v psihologiji subjekta v širšem smislu odgovarja vprašanjem eksistencializma" (op. cit. st. 437). Febvrova izdelava njegovega združenega modela "dogodek-posameznik/trend-družba" je pomembna: "Govorimo o velikih verigah dogodkov oziroma velikih postopkov. Zakaj 'velikih?'" Febvre trdi, da so očitne velike osebnosti v zgodovini "očetje" pomembnih del, toda ko analiziramo tista človeška dela, ki prekašajo majhno skupino ljudi in zahtevajo večje skupnosti, je širši učinek sprejemanja določenih elementov v neki skupini ljudi ali vplivanje na drugo skupino to, kar ustvarja pomembnost (Febvre 1938 (1973, st. 2-3)).

7. Drugi pomemben zgodovinar iz mlajše generacije *Annales* je Jacques le Goff, ki je prav tako kritiziral omejitve braudelianskega pogleda na svet. Le Goff (cf. Stoianovich, 1976, st. 93.95) še posebej trdi, da bi Braudel moral aplicirati svoje ogrodje treh časovnih kategorij na politično zgodovino in pri tem upoštevati sisteme sporočil, s katerimi družba vključuje moč v idejah in praksi - politični semiologiji.

8. O razmerju med zgodovino *Annales* in marksistično zgodovino se je že veliko razpravljalo. Sledil bom gledišču, da strukturalna zgodovina, totalna zgodovina in problemska zgodovina kot paket ponujajo temeljno metodologijo za zelo sistematično, toda ne tendenciozno analiziranje tega, "za kar je šlo" v preteklosti. Če želi kdo še naprej interpretirati strukture, ki jih je odkril pristop *Annales*, z uporabo marksističnega ogrodja (ali katerihkoli drugih apriornih interpretativnih modelov), lahko s tem nadaljuje v drugi fazi analize. Tako na primer Eric Hobsbawm ponuja tole marksistično razlago koncepta mentalitet: "Mislim, da moramo gledati na mentalitete ne kot na problem zgodovinskega življenja ali arheologije, če hočete, kot socialne psihologije, temveč kot na koherenten sistem mišljenja in vedenja, ki ustreza temu, kako so ljudje živeli v konkretni družbi, v konkretnem razredu in konkretni situaciji razrednega boja" (citirano v Gismondii, 1985, st. 211). Za sorodne poglede v socialni zgodovini glej J. A. Henretta (1979), *Social History as Lived and Written*.

BAILEY, G. N. 1983 "Concepts of time in Quaternary prehistory", *Annual Review of Anthropology* 12, 165-192.

BARRET, J. C. 1982 "Goodbye, New Archaeology?", *Current Archaeology* 89, vol. 7/6, 188-189.

BINTLIFF, J. L. 1986 "Archaeology at the interface: An historical perspective", 4-31 in *Archaeology at the Interface*, Bintliff, J. L. and Gaffney (eds.) C. F. British Archaeological Reports, Int. Series, 300. Oxford.

BINTLIFF, J. L. 1988 "A review of contemporary perspectives on the meaning of the past", in *Extracting meaning from the Past*, J. L. Bintliff (ed.) Obxbow Books. Oxford.

- BINTLIFF, J. L., SNODGRASS, A. M. 1985 "The Cambridge/Bradford Boetian Expedition: the first four years", *Journal of Field Archaeology* 12/2, 123-161.
- BINTLIFF, J. L., SNODGRASS, A. M. 1988 "Mediterranean survey and the city", *Antiquity*, in press.
- BLOCH, M. 1939/40 *La société Féodale*. Coll. l'évolution de l'humanité.
- BOIS, P. 1971 *Paysans de l'Ouest*. Flammarion Press. Paris.
- BRAUDEL, F. 1949 *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Epoque de Philippe II*. Librairie A. Colin. Paris.
- BRAUDEL, F. 1972 *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (revised edition tr. by S. Reynolds). Collins. London.
- BRAUDEL, F. 1976 "Foreword", 10ff. to *French Historical Method. The Annales Paradigm* by T. Stoianovitch. Cornell University Press.
- BURGUIÈRE, A. 1982 "The fate of the history of Mentalités in the Annales", *Comparative Studies in Society and History* 24, 424-437.
- BURKE, P. 1973 "Introduction", vi ff. to *A New Kind of History - from the writings of Lucien Febvre*, P. Burke. Routledge and Kegan Paul (eds.) London.
- CLARKE, D. L. 1968 *Analytical Archaeology*. Methuen. London.
- FEBVRE, L. 1920 *La Terre et l'Evolution Humaine*.
- FEBVRE, L. 1928 *Un Destin: Martin Luther*.
- FEBVRE, L. 1938 (1973) "History and Psychology" reprinted in P. Burke (Ed.) *A New Kind of History*. 1-11.
- FEBVRE, L. 1942 *Le Problème de l'Incroyance au XVIe Siècle: la Religion de Rabelais*. Coll. l'évolution de l'humanité.
- FEBVRE, L. 1949 (1973) "A New Kind of history", reprinted in P. Burke (Ed.) *A New Kind of History*, 27-43.
- GISMONDI, M. A. 1985 "The gift of theory": a critique of the histoire des mentalités", *Social History* 10/2, 211-230.
- GLEDHILL, J. and ROWLANDS, M. A. 1982 "Materialism and socio-economic process in multilineal evolution", 144-149 in *Ranking, Resource and Exchange*, C. Renfrew and S. Shennan (eds.) Cambridge University Press.
- HALL, J. R. 1980 "The time of history and the history of times", *History and Theory* 19, 113-131.
- HENRETTA, J. A. 1979 "Social history as lived and written", *American Historical Review* 84, 1293-1333.
- HEXTER, J. H. 1972 "Fernand Braudel and the Monde Braudellien...". *Journal of Modern History* 44, 480-539.
- HOBBSAWM, E. J. 1980 "The revival of narrative: some comments", *Past and Present* 86, 3-8.
- HODDER, I. A. 1982a *The Present Past*, Batsford Press, London.
- HODDER, I. A. 1982b *Symbols in Action*, Cambridge University Press
- HODDER, I. A. 1986 *Reading the Past*. Cambridge University Press.
- HODDER, I. A. 1987 "The contribution of the long term". 1-8 in *The Archaeology of the Long Term* (ed.) I. A. Hodder. Cambridge University Press.
- LADURIE, E. LE ROY 1966 (1974) *The Peasants of Languedoc*. University of Illinois Press, Urbana.
- LADURIE, E. LE ROY 1972 (1979) "The Event' and the 'Long Term' in social history: the case of the Chouan Uprising", reprinted in E. Le Roy Ladurie, *The Territory of the Historian*, Harvester Press.
- LADURIE, E. LE ROY 1975 *Montaillou*. Editors Gallimard, Paris.
- LADURIE, E. LE ROY 1979 *The Carnival of Romans*. New York.
- LEWTHWAITE, J. G. 1987 "The Braudellian Beaker: a Chalcolithic conjuncture in Western Mediterranean Prehistory". 31-60 in *Bell Beakers of the Western Mediterranean* W. H. Waldren and R. C. Kennard (eds.) British Archaeological Reports, Int. Series 331. Oxford.
- MORGAN, E. 1971 "The labor problem in Jamestown, 1607-18", *American Historical Review* 76, 595-611.

Principi in možnosti meritev električne upornosti tal v arheologiji

POPE, K. O. and VAN ANDEL, T. H. 1984 "Late Quaternary alluviation and soil formation in the Southern Argolid: its history, causes and archaeological implications", *Journal of Archaeological Science* 11, 281-306.

STOIANOVITCH, T. 1976 *French Historical Method. The Annales Paradigm*. Cornell University Press.

TRIGGER, B. G. 1984 "Archaeology at the crossroads: What's new?" *Annual Review of Anthropology* 13, 275-300.

John Bintliff

Prevod: Predrag Novaković

Pri opisovanju električnih upornostnih metod v arheologiji smo se omejili na temeljne principe, terminologijo in teoretično podlago meritev. Poznavanje teoretičnega ozadja in nekaterih omejitev pri tej metodi arheološkega terenskega pregleda je nujno pri načrtovanju meritev in pravilnem vrednotenju dobljenih rezultatov. Izbiro elektrodnih dispozitivov, ki jih bomo obravnavali v tem prispevku, je narekovala oprema za tovrstne meritve, ki jih uporabljamo na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete (geoelektrično kartiranje), in predvideno dopolnjevanje zdajšnje konfiguracije z dodatnimi elektrodnimi dispozitivi za geoelektrično sondiranje.

Specifično upornost tal pri arheoloških geofizikalnih prospekcijskih meritvah tako, da prek točkovnih galvanskih kontaktov (v večini primerov se uporablja enosmerni tok) pošiljamo električni tok v zemljo. Ta se v tleh prevaja elektrolitsko, kar pomeni, da električni tok prevajajo v vodnih raztopinah raztopljeni delci z električnim nabojem (ioni in razni koloidni delci). Zaradi tokov nastanejo v zemlji napetosti, ki jih merimo na potencialnih elektrodah. Ponavadi uporabljamo dve tokovni in dve potencialni elektrodi. Iz ugotovljene jakosti toka in merjene potencialne diference z upoštevanjem geometrijske razporeditve tokovnih in potencialnih elektrod izračunamo specifično upornost določenega volumna tal (to velja za tla uniformne sestave). Tako dobimo kvantitativne rezultate, ki pa imajo, kot bomo videli v nadaljevanju, pri upoštevanju visokih osnovnih vrednosti šumov meritev, anizotropnosti in nehomogenosti tal pogosto le omejen pomen.

Specifična upornost je fizikalna lastnost snovi, podobno kot npr. teža, toplotna, optična in električna prevodnost. Specifično upornostjo bi lahko kvantitativno opisali fizikalno lastnost tal le tedaj, če bi bila ta popolnoma homogena sestava, kar pa je zelo redko, skoraj nikoli. Izpeljava fizikalnih enačb za pogoje "potovanja" električnega toka med obema tokovnimi elektrodama v tleh bi bila prezahtevna in ne bi mogla jamčiti pravilnega izračuna specifične upornosti tal. Rešitev, ki se ponuja kar sama, je: za naše pogoje dela uporabimo enačbo za izračunavanje specifične upornosti, ki velja za homogen medij. Izrazu specifična upornost dodamo še navidezna in dobimo termin navidezna specifična upornost (A). Navidezna specifična upornost je le pojem za fiktiven